

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ІЗ УРАХУВАННЯМ ЙОГО ОСНОВНИХ ОЗНАК

ІЛЬНИЦЬКИЙ Олександр Михайлович - кандидат юридичних наук, докторант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, головний науковий консультант з питань національної безпеки та правопорядку Дослідницької служби Верховної Ради України

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.4.8

Виявлено передумови створення громадських об'єднань. Здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства щодо поняття «громадського об'єднання». Роз'яснено питання сутності громадських об'єднань, виділено такі його форми, як громадська організація та профспілка. Виявлено основні ознаки громадської організації та громадської спілки. Враховано думки сучасних учених стосовно надання характеристики громадським організаціям як виду громадських об'єднань. Зазначено, що специфіка кожної громадської організації залежить від мети її діяльності, функцій, які вона виконує, категорії осіб, на які вона орієнтована. Наголошено на тому, що громадське об'єднання є більш загальним поняттям ніж громадська організація. Також під громадським об'єднанням можна розуміти неурядові та недержавні організації. Встановлено основні ознаки громадських об'єднань. Висвітлено думки вчених щодо вказаного питання. Сформовано власне бачення визначення поняття «громадського об'єднання», спираючись на його основні ознаки. Відмічено, що в умовах війни Російської Федерації проти України громадські об'єднання стали опорою та допомогою для людей, що не лише морально, а фізично, матеріально постраждали від російської агресії.

Ключові слова: громадські об'єднання, держава, громадські організації, профспілки, поняття, ознаки, характеристика.

Постановка проблеми

Створення громадянського суспільства є беззаперечною метою діяльності громадських об'єднань, у той же час констатуємо, що саме в громадянському суспільстві створюються належні умови для формування і функціонування громадських об'єднань. Побудова громадянського суспільства залежить від великої кількості факторів (складових), що представляють собою нерозривні і взаємозалежні елементи, такі як: активність громадської позиції в суспільстві, належне законодавче забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави, у тому числі такого, що регулює діяльність громадських об'єднань, дотримання прав і свобод людини і громадянина, рівень корупції в державі та ін. Тому необхідним є з'ясування поняття громадського об'єднання із урахуванням всіх його ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням діяльності громадських об'єднань в Україні приділяють увагу вчені: О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. Б. Данильченко, В. Г. Дрозд, А. Т. Комзюк, К. Б. Левченко, О. В. Мартовицька, В. В. Сокурєнко та інші. Ковалів М. В. дослідив форми діяльності громадських об'єднань в Україні. Правовий статус громадських об'єднань з'ясували В. Г. Чорна, Ю. М. Олефіренко. Волкова Д. Є. висвітлила ознаки громадських організацій в Україні як підстави для виокремлення їх органі-

заційно-правових форм. Жильнікова Н. Д. дослідила види громадських об'єднань в Україні. Правові форми взаємовідносин держави і громадських об'єднань в Україні в епоху глобалізації висвітлив О. М. Мороз.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Сила чи слабкість громадянського суспільства в Україні, демократичний характер її політичного поля є похідною характеристикою від активної участі її громадян у різних громадських об'єднаннях, які саме і формують основу громадянського суспільства. Внаслідок повномасштабної війни з боку Російської Федерації, суспільство України постало перед значною кількістю викликів, протистояння яким потребує об'єднання та самоорганізації. Громадські об'єднання виступають значущою силою для задоволення потреб населення і захисту прав та свобод людини і громадянина. Тому надзвичайно важливим є вдосконалення законодавства у напрямку сприяння та заохочення їх діяльності, а також з'ясування проблематики понятійного апарату, що стосується громадських об'єднань.

Таким чином, **метою дослідження** є встановлення поняття громадського об'єднання, враховуючи його сутність та ознаки.

Виклад основного матеріалу

Історія людства складається з різних етапів становлення громадських об'єднань, у тому числі завдяки зростанню активної громадянської позиції і формуванню громадянського суспільства як демократичного механізму для побудови правової держави. Перші громадські об'єднання в Україні носили здебільшого політичний характер, оскільки українці зазнавали значних політичних та соціальних утисків з боку імперій, до складу яких входили українські землі. З розширенням життєво важливих сфер людини як соціальної істоти, розширювались і напрями діяльності громадян щодо захисту прав та інтересів, а також змінювались їх організаційно-правові форми. Зростала необхідність захисту не лише політичних чи соціальних прав громадян,

але і національних, економічних, екологічних, культурних, освітніх, релігійних, прав національних меншин, жінок і чоловіків (гендерний аспект) тощо. Концепція діяльності громадських об'єднань щодо захисту своїх прав, свобод і законних інтересів стала формуватися з прийняттям у 1992 р. Закону України «Про об'єднання громадян» (втратив чинність), у якому з'являється новий термін «об'єднання громадян», тобто добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод [1]. Закон України «Про громадські об'єднання» [2] застосовує терміни, відмінні від тих, що було закріплено в Законі України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. Загальним поняттям щодо об'єднань, створених для задоволення суспільних потреб без мети отримання прибутку, тепер є «громадське об'єднання». Не зважаючи на те, що в чинному законодавстві чітко визначено назву добровільних об'єднань приватного права як «громадські об'єднання», цей термін є не єдиним. У юридичній літературі зустрічаються й інші терміни: «громадські організації», «об'єднання громадян», «неурядові організації», «добровільні організації», «некомерційні організації», «третій сектор». На думку автора дослідження, вищевказані терміни є кардинально різними, саме тому їх взаємозаміна є неможливою та недопустимою. Необхідним є розмежування цих понять і з'ясування сутності поняття «громадських об'єднань».

За організаційно-правовою формою громадське об'єднання може бути громадською організацією або громадською спілкою.

Громадська організація – добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, регіональних, релігійних, професійних, соціальних, політичних тощо). Інтереси можуть бути реалізовані шляхом здійснення мітингів, зборів, різноманітних ініціатив організації проєктів, форумів тощо. Поняття громадської організації не охоплює релігійних, господарських

та інших об'єднань громадян, порядок і діяльність яких визначаються відповідним законодавством.

Особливості правового статусу профспілок регулюються Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [3]. Види профспілок: профспілки; жіночі; молодіжні; дитячі організації; організації інвалідів; ветеранські; наукові; технічні; культурно-просвітницькі; фізкультурно-спортивні та інші добровільні товариства, творчі спілки, різноманітні земляцтва, фонди, асоціації тощо.

Характерними ознаками профспілок є:

- документальне оформлення мети і завдань;

- організаційно-структурне забезпечення, що, власне і відрізняє їх від громадських рухів.

Волкова Д. Є. сформувала наступне бачення поняття «громадської організації», зазначивши, що це – утворене фізичними особами громадське об'єднання, яке передбачає їхню спільну діяльність для реалізації неполітичних прав і законних інтересів. Ураховуючи наявність лише поодиноких відмінностей між громадськими організаціями та іншою формою громадських об'єднань – громадських спілок, доцільно впровадити в науковий обіг тезу про те, що громадські організації є конституційно-правовою формою громадських об'єднань [4].

Деякі вчені вважають, що одним з головних компонентів громадських організацій є формування громадської думки за допомогою діяльності некомерційних організацій, зокрема – політичної думки, оцінки управлінських рішень політичних лідерів. Також автори надають громадським організаціям особливої ролі у формуванні громадянської позиції, почуття патріотизму і любові до національних цінностей. Така позиція є досить обґрунтованою, оскільки аналіз історичних передумов виникнення громадських організацій і процесу формування громадянського суспільства в цілому дає можливість зробити висновок, що прагнення і робота об'єднань та ініціатив спрямована на задоволення інтересів окремих груп, які не завжди є більшістю в державі.

При цьому завданням держави є забезпечення рівного доступу всіх громадських організацій до правового механізму на рівних умовах, без створення привілеїв будь-якої з них. Тому в зрілому, демократичному і правовому соціумі громадські організації, скоріше за все, будуть платформою для задоволення різних потреб населення і аж ніяк не платформою для формування громадської думки. На думку автора дослідження, громадські організації можуть допомогти сформуванню власної думки за допомогою висвітлення діяльності суб'єктів владних повноважень, шляхом організації антикорупційних ініціатив, а також через висвітлення правдивої інформації у вільних засобах масової інформації.

Специфіка кожної громадської організації залежить від мети її діяльності, функцій, які вона виконує, категорії осіб, на які вона орієнтована. Тому, вивчаючи ці та інші аспекти, дослідники та фахівці різних галузей діяльності мають своє розуміння поняття «громадська організація».

Отже, громадське об'єднання є більш загальним поняттям. Також під громадським об'єднанням можна розуміти неурядові та недержавні організації. Недержавна організація створюється окремо від держави, є певне легальне підприємство чи громадський рух, у межах якого взаємодіють окремі громадські організації, орієнтовані на зниження соціальної напруги в суспільстві. Неурядова ж організація в Україні часто ототожнюється з громадською і виступає у формі Спілки, Ліги, Благодійного Фонду тощо [5].

Громадські об'єднання представляють собою своєрідні групи інтересів і групи впливу. Концепція «груп інтересів» розроблена американськими політологами А. Бентлі та Д. Труменом та ін. Бентлі А. стверджував, що політика – це процес взаємодії і боротьби організованих у певні групи для досягнення своїх цілей та інтересів. Групи інтересів – це «добровільні організації, утворені для вираження і представництва інтересів людей, які до них входять, у взаємовідносинах як з іншими групами та політичними інститутами, так і всередині них самих [6].

Законом України «Про громадське об'єднання» встановлено, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [2]. Вказане визначення є сучасним та прогресивним, проте автор дослідження вважає, що слід більш широко відобразити його ознаки і сутність, як суб'єкта адміністративного права.

Проаналізувавши думки вчених, щодо ознак громадських об'єднань, можна виділити деякі з них, що будуть більш точно відображати сутність даного питання. Характерною ознакою громадського об'єднання є те, що воно створюється для здійснення конкретної мети, завдань виду діяльності, в ході якої реалізуються певні права та інтереси громадян. Громадські об'єднання створюються і функціонують для вирішення питань, які пов'язані із завданнями демократичної держави, тобто вони стають на захист прав та інтересів суспільства поряд із державними структурами, як висновок - вони беруть участь у формуванні правової та демократичної держави. Ще однією ознакою громадського об'єднання є наявність внутрішньої структури та членства в ній. Дуже важливим є побудова якісної структури управління громадським об'єднанням, це вирішує ефективність її діяльності. Належна організація зв'язків між членами громадського об'єднання є передумовою його функціонування. Членами громадського об'єднання на сьогодні можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які зацікавлені в спільному вирішенні певних цілей. У громадських об'єднаннях присутній управлінський момент, який є невід'ємною та необхідною складовою не лише процесу розвитку громади, а й усіх інших процесів, які відбуваються під час життєдіяльності людини [7, с. 98]. Некомерційний характер діяльності громадських об'єднань є наступною важливою ознакою. Закон закріплює, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку [2]. Важливою ознакою

громадських об'єднань є відсутність у них державно-владних повноважень, за винятком випадків, коли держава делегує окремі повноваження такого роду і закріплює їх законодавчо. Установлений законом порядок створення та діяльності є останньою ознакою громадських об'єднань, адже саме він регламентує легальність створення та функціонування цих недержавних інституцій.

Враховуючи ознаки громадського об'єднання, слід сформулювати таке визначення: громадське об'єднання – це некомерційне добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права, що має свою структуру управління і передбачений законом порядок діяльності, створене з метою забезпечення і захисту потреб та прав людини і громадянина.

Висновки

Громадські об'єднання – це інструмент, за допомогою якого можна сформувати міцну демократичну державу і реформувати соціальну сферу. Громадські об'єднання виступають рушійною силою, засобом змін у сучасному суспільстві, ефективним інструментом реалізації та захисту спільних інтересів, що охоплюються та гарантуються Конституцією України. Роль громадських об'єднань у політичній системі визначається ще й тим, що вони відображають інтереси різних соціальних груп. Діючи через відповідні політико-правові механізми на державу, громадські об'єднання сприяють задоволенню цих інтересів, а отже, сприяють досягненню більшої ефективності в багатьох сферах життя суспільства, а тому держава повинна сприяти активній громадській самоорганізації. В умовах війни проти України громадські об'єднання стали опорою та допомогою для людей, що не лише морально, а фізично, матеріально постраждали від Російської агресії. У таких надскладних умовах громадські об'єднання вирішують питання регіонального і державного значення. Вони здатні сприяти протидії корупції, виявляти найбільш болючі питання соціального, економічного, технічного забезпечення військових підрозділів, надавати свою допомогу у їх вирішенні.

Література

1. Про об'єднання громадян: закон України від 16.06.1992 р., № 2460–ХІІ // ВВР України (втратив чинність). – 1992. – № 34. – Ст. 504.
2. Про громадські об'єднання: закон України від 22 березня 2012 року № 4572–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
3. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: закон України від 15 вересня 1999 року № 1045 XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
4. Волкова Д. Є. Ознаки громадських організацій в Україні як підстави для виокремлення їх організаційно-правових форм / Д. Є. Волкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2019. – № 37. – С. 28-30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vestnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37/8.pdf>
5. Галина Біляченко Громадські організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/78394722.pdf>
6. Юрьев С. С. Правовой статус общественных объединений : монография / С. С. Юрьев. – М. : Инженер, 1995. – 219 с.
7. Параниця С. П. Громадські об'єднання в сфері публічного адміністрування / С. П. Параниця // Права просвіта. – № 1. – 2016. – С. 93-100

Oleksandr Mykhailovych Ihnytskyi,
chief scientific consultant on issues national security and law and order Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine Doctor of Law,
doctoral student of the department of organization educational and scientific training Kharkiv National University of internal affairs

A MODERN VISION OF THE CONCEPT OF A PUBLIC ASSOCIATION, TAKING INTO ACCOUNT ITS MAIN FEATURES

The prerequisites for the creation of public associations have been identified. A comparative legal analysis of the legislation regarding the concept of «public association» was carried out. The issue of the essence of public associations is explained, its forms such as a public organization and a trade union are highlighted. The main features of a public organization and a public union have been identified. The opinions of modern scientists regarding the characterization of public organizations as a type of public associations are taken into account. It is noted that the specificity of each public organization depends on the purpose of its activity, the functions it performs, the category of people it is aimed at. It is emphasized that public association is a more general concept than public organization. Non-governmental and non-governmental organizations can also be understood as a public association. The main features of public associations have been established. The opinions of scientists regarding the specified issue are highlighted. An own vision of the definition of the concept of «public association» was formed, based on its main features. It was noted that in the conditions of the war of the Russian Federation against Ukraine, public associations became a support and help for people who suffered not only morally, but also physically and materially from the Russian aggression.

Key words: public associations, the state, public organizations, trade unions, concepts, signs, characteristics.